

Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства. Збірник тез III Міжвузівської наукової конференції з міжнародною участю 11 - 12 жовтня 2012 року. Ред.Непочатенко О.О. Ред-вид.центр УНУС.-Умань,2012.- 122 с.- С.61-64.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНО ЗАЛЕЖНОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ

Сонько С.П., Суханова І.П.,**Шиян Д.В.****

Зростання захворюваності та смертності населення значною мірою зумовлене дією шкідливих речовин, якими забруднене довкілля. Особливо ця проблема є актуальною для України, де внаслідок тривалого промислового розвитку сформувались цілі зони екологічного лиха. Дослідження екологічно залежної захворюваності оформилось як новітній напрямок медичної географії відносно недавно – у другій половині ХХ століття. На сьогодні цей напрямок більш активно розвивається серед представників медицини, особливо російської [3]. І лише з 2011 року перший періодичний журнал з медичної географії став видаватись і в Україні [5].

З суто методологічних позицій великий внесок в розвиток досліджень екопатології належить В.І.Вернадському. Зокрема, завдяки напрацюванням БІОГЕЛа (біогеохімічної лабораторії), створеної В.І.Вернадським у 30-х роках ХХ століття при Інституті Геології АН СРСР була розроблена одна з найвідоміших методик дослідження захворюваності за ландшафтно-геохімічними показниками, розвинута надалі на географічному факультеті МГУ А.І.Перельманом та М.А.Глазовською. Згідно з нею забруднення навколишнього середовища сприяє розповсюдженню природноосередкових інфекцій, алергічних захворювань і імунodefіцитних станів, особливо на урбанізованих територіях. Саме тому особливе місце у медико-географічних дослідженнях займає проблема районування. Ще починаючи з напрацювань створеної В.І.Вернадським біогеохімічної лабораторії (БІОГЕЛу) ключовими у теорії медичної географії стали уявлення про біогеохімічні провінції і біогеохімічне районування. Біогеохімічні провінції - області на поверхні Землі, що характеризуються специфічним для них вмістом хімічних елементів в гірських породах, ґрунтах, поверхневих і підземних водах, рослинності, що впливає на розповсюдження деяких хвороб, що отримали назву ендемічних. Зокрема, до найбільш типових ендемічних хвороб відносяться ендемічний зоб при дефіциті в продуктах йоду, карієс зубів при дефіциті в питній воді фтору, флюороз при надлишку в навколишньому середовищі фтору. При вивченні ендемічних хвороб широко використовується метод біогеохімічного районування - визначення на місцевості і віддзеркалення на картах територіальних комплексів, що відрізняються один від одного складом і кількістю хімічних елементів в навколишньому середовищі (геологічних породах, ґрунтах, водах, рослинності). При біогеохімічному районуванні з медичними цілями додатково встановлюють вміст певних елементів в сільськогосподарській продукції, харчових раціонах, а також ураженість населення ендемічними хворобами [1].

Останніми роками медична географія почала освоювати якісно нові підходи і методики до вивчення захворюваності населення. Так, «накладаючись» на традиційні, екологічно зумовлені хвороби чинять своєрідний мультиплікативний ефект - у зонах екологічних негараздів підвищена частота алергічних захворювань, відхилень у нервово-психічному та фізичному розвитку, повторюються спалахи респіраторних захворювань, висока частота ендокринних захворювань, помітний вторинний імунodefіцит, частота хронічних патологій органів травлення і нирок [2].

*Сонько Сергій Петрович – д.геогр.н., проф., зав.каф.екології та БЖД УНУС

**Суханова Ірина Прохорівна – канд.біол.н.,доцент каф.екології та БЖД УНУС

*** Шиян Дарья Валеріївна – канд.геогр.н., ст.викл. кафедри РПС і ТВ Криворізького національного університету.

За аналогією з природно-осередковими хворобами можна говорити про відносно нове і мало досліджене явище – осередковість прояву екологічної патології людини. Виділяють епіцентр, де розташовані основні джерела постійного забруднення навколишнього середовища. Далі, навколо епіцентра, розташовуються декілька зон (як мінімум, дві). У наступних за епіцентром зонах шкідливий вплив виробничих чинників непрямий, більш відстрочений і трансформований. З урахуванням виникнення і поширеності в тій або іншій зоні осередку соціально-екологічної напруги виділяється наступна класифікація екологічно значущих захворювань:

1) індикаторна екологічна патологія - відображає високий ступінь залежності стану здоров'я від забруднення навколишнього середовища (професійні хвороби онкозахворювання, перинатальна смертність, вроджена патологія, генетичні дефекти, алергічні захворювання і реакції, токсикологічні ураження);

2) екологічно залежна патологія - відображає середній ступінь залежності від забруднення навколишнього середовища (дитяча смертність, смертність дітей раннього віку, загальна дитяча смертність, вторинні імунodefіцити, смертність новонароджених, хронічний бронхіт і пневмонії у дітей, хронічні паренхіматозні ураження печінки і жовчовивідних шляхів, загострення основних захворювань дихальної і серцево-судинної систем в дні різкого погіршення метеорологічної обстановки в містах);

3) екологічно обумовлена патологія - відображає помірну залежність від стану навколишнього середовища (спонтанні викидні, патологія вагітності, хронічний бронхіт і пневмонії у дорослих, захворюваність з тимчасовою втратою працездатності, анемії у дітей, основні захворювання серцево-судинної системи, збільшення донозологічних показників ступеню ризику провідних загальних захворювань)[4].

Згідно сучасних уявлень виникнення захворюваності в техногенізованому середовищі є в більшому ступені прямопохідним від зовнішніх факторів цього середовища (або екзогенних) порівняно з ендегенними, які формують лише багаторічні тенденції (за умови відсутності якихось кардинальних впливів). Тому головні методологічні і методичні підходи до вирішення проблеми захворюваності населення полягають у наступному:

- На території мегаполісів з промисловою спеціалізацією при аналізі причин виникнення хвороб треба передусім враховувати більшу інтенсивність надходження патогенних речовин, яка здебільшого притаманна повітрю як середовищу такого переносу, порівняно з надходженням їх через ґрунти або поверхневі води.

- Поллютанти, перенесені повітрям (екзогенним шляхом), сприяють виникненню екологічно залежних хвороб швидше і «ефективніше» ніж іншими середовищами.

- Патогени ендегенної дії, які здійснюють свій довготривалий вплив через ґрунти і водне середовище впливають на захворюваність поступово і реалізуються у відповідних «індикаторних» хворобах, як, наприклад, прояв гепатиту, як похідного наслідку від накопичення свинцю у ґрунтах.

Література: 1. География медицинская./ <http://www.nedug.ru/library>; 2. Курик М.В.. Ендоекологічні проблеми дитинства./ Физическая экология человека. Электронный научно-популярный журнал. – Октябрь, 2011./ <http://aurasvit.com/>; 3. Прохоров Б.Б. Медико-экологическое районирование и региональный прогноз здоровья населения России. М.: Изд-во МНЭПУ, 1996. 72 с; 4. Экологическая обусловленность болезней. <http://www.argo-shop.com.ua/article-6062.html>; 5. Энвайронментальная эпидемиология и медицинская география : Ежегодник – 2011. Приложение к журналу «Энвайронментальная эпидемиология» / Сост. Д. Николаенко. – Х. : Изд-во Ассоциации докторов наук государственного управления, 2011. – 406 с.